M. KOGĂLNICEANU: O SCRISOARE A UNUI NOU ABILARD

(NOTE BIBLIOGRAFICE)

DE

AL. ZUB

Contribuția lui Kogălniceanu la dezvoltarea limbii și a literaturii naționale este îndeobște cunoscută. S-ar putea spune chiar, judecînd după frecvența cu care a fost abordată, că este latura care a interesat cel mai mult cercetarea în ultimul sfert de secol. Și lucrul e întrucîtva firesc: din complexa și inerent contradictoria moștenire a trecutului, o epocă revoluționară selectează în primul rînd aspectele unitare, organice, mai ușor asimilabile. Kogălniceanu a fost receptat, în consecință, mai întîi ca literat și îndrumător cultural și numai în al doilea rînd ca istoric și om politic. Așa se face că au apărut o serie de studii [1] în care preocupările mai vechi ale lui P. V. Haneș [2], N. Cartojan [3] ș.a. au fost reluate și adîncite, cu un plus de metodă, punîndu-se în lumină mai ales efortul cărturarului de a contribui la realizarea unei limbi și a unei literaturi comune pentru toți românii, deziderat prezent încă în *Introducția* la „Dacia literară" (1840).

Preocupările privitoare la limbă decurgeau așadar dintr-un imperativ național, care unifică, la Kogălniceanu, toată diversitatea de manifestări pe tărîmul culturii. De aici lupta împotriva literaturii de traduceri, care „omoară în noi duhul național". Xenomania, ca una ce „ne-a stricat sistema națională, sistema politică,

---

[1] Simion Dănescu, *Preocupările lui Kogălniceanu cu privire la limbă*, în „Limba română", II, 1953, nr. 6, p. 29—36; Dan Simonescu, *Limba și stilul operei lui Mihail Kogălniceanu*, în „Limba română", III, 1954, nr. 5, p. 34—43; idem, *Contribuția lui M. Kogălniceanu la dezvoltarea și îmbogățirea limbii literare*, în vol. *Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, I, București, 1956, p. 67—88; Lucia Pop, *Probleme de limbă la cercul Kogălniceanu*, în „Studii și cerc. șt.", s. III, (șt. sociale), Iași, VI, 1955, nr. 1—2, p. 63—76; Dan Simonescu, *Cuvînt înainte* la M. Kogălniceanu, *Despre literatură*, București, 1956, p. 3—18; Gh. Bulgăr, *Contribuții la cunoașterea operei lui M. Kogălniceanu*, în „Limba română", VI, 1957, nr. 4, p. 82.

[2] P. V. Haneș, *Dezvoltarea limbii literare române în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, București, 1904, p. 167—168, 198—201 (vezi și vol. *Studii de istorie literară*, București, „Minerva", 1970, p. 185—201).

[3] N. Cartojan, *M. Kogălniceanu. Activitatea literară*, în „Analele Academiei Române", Mem. secț. lit., s. III, t. 11, 1942.

BDD-A1517 © 1971 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:35 UTC)

sistema morală" [4], n-a avut la noi adversar mai tenace. Artele și literatura, demonstra Kogălniceanu, nu pot genera producte viabile decît nutrindu-se din istoria și realitățile autohtone, „altmintrele ele nu sînt decît niște plante exotice pe care cel întîi vînt ori le îngheață, ori le usucă" [5]. Literatura trebuia, prin urmare, „să se adape la izvoarele naționalității, adică la istoria, moravurile și credințele țării noastre" [6]. Imitațiile sterile, traducerile fără valoare erau condamnate din capul locului ca „maculatură", Kogălniceanu fiind decis să combată literatura de import și „toate acele traducții de articole ușoare și anecdote franțuzești și nemțești" [7]. Recomanda, în schimb, ca vrednice de a fi traduse și popularizate, „operele clasice" ale lui Demostene, Xenofon, Tucidide, Tasso. Montesquieu etc. Literatura „fără principii, fără tendință, fără vreun plan patriotic" nu intră în vederile sale. Ambiția cărturarului, în această epocă, tindea la concentrarea tuturor mijloacelor societății spre a-i determina renovarea pe singurul plan atunci accesibil, cel moral. Programele revistelor și ziarelor, recenzii și note bibliografice, foiletoane satirice etc. sînt utilizate în acest scop. Ironia, gluma literară cu substrat satiric, pamfletul politic fac parte, de asemenea, din panoplia militantului. În schița umoristică *Adunări dănțuitoare* (1839), el vestejește abuzul de cuvinte și expresii franțuzești, atitudinea disprețuitoare față de limba poporului, socotită ca „groșlană". Jargonul cosmopolit din saloanele burgheze și boierești este ținta aceleiași mușcătoare ironii în schița *Un bon mot franțuzesc de pe malurile Bahluiului sau les brèves et les longues* [8] și în cronica satirică *Un nume rar* [9]. În altă parte, discutînd, în același limbaj, despre *Voiajuri și plimbări*, constată că „gustul voiajurilor s-a lățit atît de mult" în mediul burghezo-aristocratic, că „nu-i primăvară în care să nu iasă din țară caravane întregi de tineri" [10].

Împotriva acestor colportori de mode franțuzești, superficiali și cosmopoliți, Kogălniceanu concepe foiletonul satiric *O scrisoare a unui nou Abilard*, destinat ziarului ieșean „Zimbrul", dar care, pare-se, n-a văzut lumina tiparului. Manuscrisul, bruion păstrat în arhiva personală a scriitorului [11], reprezintă doar primul dintr-o serie de foiletoane îndreptate împotriva francomaniei. Pretextul satirei este o scrisoare de dragoste pe care un tînăr, influențat de străvechea poveste a lui Abélard și a Eloisei, ar fi trimis-o (Iași, 20 martie 1849) iubitei sale din provincie. Amestecul hilar de mărturisiri pasionate și de informații stupide, culese din capitală, constituie nota caracteristică a scrisorii amintite. „Cine nu cunoaște pe Abilard și Eloise, aceste nume strălucite a[le] timpului de mijloc, uniți în viață prin glorie și nenorocire, uniți după moarte prin același mormînt, aflat atunci în țintirimul lui Père Lachaise din Paris și care, după opt veacuri, este încă necontenit acoperit cu cununi de imortele, tribut plătit memoriei lor de tot omul ce crede sau au crezut în... amor și poezie [...]" ? Poate că scriitorul însuși făcuse cuvenitul pelerinaj la *Père Lachaise*, cu ocazia călătoriei sale din 1846, mai ales că amintirea filozofului și teologului Abélard fusese împrospătată cu un an mai înainte, la Paris, de Ch. Rémusat, într-o vastă biografie [12]. El citează scriitori celebri care s-au inspirat din această tristă poveste din veacul de mijloc. „Istoricii și romancierii, poeții și zugravii a tuturor națiilor — scrie Kogălniceanu — au celebrat întîmplările lui Abelard și a Eloisei, figurile cele mai poetice din

[4] M. Kogălniceanu, *Introducere la A. Demidoff în Banat, Valachia și Moldavia*, în „Dacia literară", 1940, p. 140 și urm.
[5] Idem, *Letopisițile Țării Moldovei*, I, Iași, 1852, *Introducere*.
[6] Idem, [Articolul-program] „Steaoa Dunării", I, 1856, nr. 1, p. 1.
[7] Idem, *Despre literatură*, București, 1956, p. 171—172.
[8] „Propășirea", I, 1844, p. 248.
[9] *Ibidem*, nr. 20, Vezi și Simion Dănescu, *op. cit.*, p. 34.
[10] *Ibidem*, nr. 18.
[11] B.A.R., Arhiva M. Kogălniceanu, X ,nr. 10, f. 133—136.
[12] Ch. Rémusat, *Abéllard*, 2 vol., Paris, 1845.

BDD-A1517 © 1971 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:35 UTC)

timpurile barbare". Şi aminteşte îndeosebi pe Alexander Pope [13] şi pe Colardeau [14], cărora imitarea corespondenţei acestor „amorezi străluciţi" le-a adus faimă, dar desigur că îi era cunoscut şi *Teiul lui Abélard* evocat de Lamartine, o dată cu ultimele creaţii ale filozofului, concepute la mănăstirea Cluny, pe „banca de piatră cenuşie, sonoră ca un clopot" [15]. Tema îi era cunoscută, fără îndoială, şi prin Rousseau, a cărui *La Nouvelle Heloïse*, roman de exaltare a pasiunii şi a virtuţii, se bucura de multă trecere în societatea cultă românească, dar şi prin tălmăcirile din Colardeau, făcute de C. Conachi : *Abeliard către Elosa* şi *Eloiza către Abeliard* [16]. „Între bucăţile cele mai frumoase a[le] poetului nostru Conachi — observă, cu ironică detaşare, Kogălniceanu — cea mai cu drept populară este epistola în care Eloiza, silită de gelozia fostului ei amant de a se îmbrăca în neagra mantie a mai negrii călugării, după cincisprezece ani de dureri şi de desnădejde în fundul chiliei sale, reînvie suvenirile fericirei trecute, cîntă şi plînge amorurile tinereţii sale... pentru că nu le mai poate gusta".

În acelaşi timp, ca o altă faţă a lucrurilor, criticul relevă, o dată cu „amorurile şi scrierile" lui Abélard şi ale Eloisei, „trista misie de a sluji de model tuturor boieraşilor, gliganilor literari şi cotoilor amorezaţi din toate veacurile şi din toate ţările". Mai cu seamă asupra tinerimii române care, ajunsă la Paris, nu se opreşte decît „la poalele mormîntului lui Abilard" [17], povestea de dragoste a celor două celebrităţi exercită o fascinaţie particulară. „Cum asemene tineri, entuziasmaţi prin vederea locurilor ce păstrează nişte oase atît de amoroase, extaziaţi prin cetirea corespondenţei nepoatei lui Fulbert şi a jertfei acestuia, să nu se identifice cu amorurile şi cu lamentaţiile lor şi în declaraţiile sau biletele ce adresează turturelelor lor, să nu reproducă simţîmintele, ideile, exclamaţiile şi chiar frazele gloriosului lor model ?". Imitaţia e înfăţişată aşadar, ironic, ca o sursă de celebritate. Numai că tinerii noştri, „dedaţi voiajelor", o fac „cu aceeaşi acurateţă şi iscusinţă ca şi bucătăriţele jucînd rolul stăpînelor lor". Şi exemplifică printr-o epistolă concepută în acest chip de „un patriot moldovean" care „nu numai că au înghenunchiat la mormîntul Eloisei, dar ades au făcut chiar cuvinte funerare în ţintirimul Père Lachaise" [18]. Iar fiindcă, după înţelepciunea cea veche, „lumina trebuie să se pună pe masă, ca să lumineze toată casa, iar nu să se pună supt obroc", autorul înţelege să o dea la iveală : („pe masa publică a *Zimbrului*") [19] : „O asemine comoară am fi ingraţi dacă am ţine-o ascunsă".

Este vorba de întîia scrisoare a „noului Abilard", reprodusă — chipurile — după textul original, cu asigurarea că „pentru orice Toma necredinciosul" se păs-

---

[13] Alexander Pope, *Epistle of Eloise to Abelard.*

[14] Charles Pierre Colardeau, *Lettre d'Heloïse à Abélard*, în *Oeuvres*, I, Paris, 1825.

[15] „Opinia", Iaşi, VII, 1910, nr. 1118, p. 1—2 : *Milenarul Mănăstirii Cluny.* Pe Lamartine îl amintea încă în 1840, în nota introductivă la *A. Demidoff în Banat, Valahia şi Moldova*, invocînd odele adresate de poet tinerelor moldovene (cf. M. Kogălniceanu, *Despre literatură*, Bucureşti, 1956, p. 69).

[16] C. Conachi, *Scrieri alese*, ediţie îngrijită de Ecaterina şi Alexandru Teodorescu, Bucureşti, 1963, p. 244—257.

[17] O descriere a acestuia apăruse mai înainte în „Icoana lumei", Bucureşti, I, 1841, nr. 43, p. 342—344 : *Monumentul lui Abelard şi a[l] Eloisei.*

[18] Nu este exclus ca aluzia să-l privească pe Gr. A. Ghica, domnul Moldovei, care — se spunea — o cunoscuse pe M-me Leroy în cimitirul Père Lachaise.

[19] Colecţia ziarului „Zimbrul" cercetată de noi nu conţine *Scrisoarea unui nou Abélard*, singura colaborare a lui Kogălniceanu, sub semnătură proprie, fiind o declaraţie adresată „onorabilei redacţii a *Zimbrului*", la 29 august 1850, în legătură cu editarea lucrării *Tălcuirea Psaltirei profitului David, adusă pe românie de Mitropolitul Veniamin*, t. I (Iaşi, 1850). Vezi „Zimbrul", 1850, nr. 18 (31 aug.), p. 68 şi nr. 34 (26 oct.), p. 133, în care s-a publicat replica lui Gh. Asachi : *Răspuns la suum cuique.*

BDD-A1517 © 1971 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:35 UTC)

trează „prețiosul autograf" și cu promisiunea că vor urma celelalte scrisori. Înfruntînd oboseala călătoriei și silniciile vîntului nocturn, tînărul provincial descinde în metropolă, chinuit de amintirea iubitei sale, oftînd neîncetat, incapabil să se resemneze și protestînd împotriva naturii care „ne-au dat chipul de a ne iubi cu învăpăiare", dar nu și posibilitatea ca „în veci unul de altul să nu ne despărțim". De proveniență plebeiană, noua „Eloiză" e înștiințată apoi cu privire la rudenii, ale căror nume („cumnata Ciocălău, cumnații Spanac și Busuioc") contrastează cu pretențiile aristocratice ale mediului. Absurde sau ridicole, știrile ce se comunică de pe „râu parfumatul Bahlui" — împodobit însă, prețios, cu un „Pont d'Eloise" — situează pe sentimentalul epistolier, amator de hiperbole și de bizarerii, în plin Orient. Este o ocazie pentru Kogălniceanu de a persifla snobismul, prețiozitatea. Personaje ilustre, încă în viață, sînt tratate familiar. E amintit Lamartine ca „amicul meu", care „îmi scrie că-mi trimite un oghial de flané, ilustrul poet și bărbat de stat fiind redus astfel — potrivit cu mentalitatea emitentului — la mici preocupări casnice. Se vorbește de italieni, cu ironie, ca de unii ce ar fi încetat să mai consume macaroane, „fiindcă le cădea greu la stomah și nu puteau fugi dinaintea lui Radetzky", învingătorul austriac de la Custozza și Novara.

În acest chip, reducînd-o la elemente formale, inconsistente, se ridiculizează „binefacerile" culturii apusene. „După o asemine scrisoare, încheie Kogălniceanu, dezvăluind rostul întregii improvizații, „mai zică cineva că literatura și ideile franțuzești n-au înrîurire în țara noastră". Dar „nimică supt soare nu este deplin", și autorul promite să continuie povestea noului cuplu, anticipînd asupra necredinței acestei „Eloize nevrednice", care n-a putut prețui cum se cuvine „meritele și pasiunea".

Urmarea nu se cunoaște, dar finalitatea satirică a demersului apare evidentă din fragmentul prezentat. *O scrisoare a unui nou Abilard* constituie așadar un episod necunoscut din publicistica lui Kogălniceanu — databil în epoca în care au fost scrise și *Tainele inimii* — și în același timp un moment semnificativ din istoria, mai veche decît se crede îndeobște, a luptei împotriva *formelor fără fond* [20].

[20] Vezi, în această privință O. Densusianu, *Literatura română modernă*, III, București, 1933, p. 26—43; *M. Kogălniceanu și direcția pe care a inaugurat-o la „Dacia literară"*.

BDD-A1517 © 1971 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:35 UTC)